

Samisk i retten - advokatenes rolle

1. Innledning

Kjære Finn-Arne og øvrige arrangører!
Kjære seminardeltakere!!
Kjære samer!!!

Lihhku Beivviin! Hjertelig til lykke med 100-årsjubileet!!!

Ollu giitu! Tusen takk for invitasjonen til å holde innlegg på dette jubileumsseminaret.

Kjære tolker! Dette vil jeg at dere skal oversette: jeg beklager at dere først fikk dette foredraget i går. Jeg er klar over hvor utfordrende deres jobb er. Og er det én yrkesgruppe som er helt *uunnværlig* i forhold til ivaretagelse av de samiske språk, så er det nettopp dere!!!

---000---

Det er et stort privilegium å bli invitert til Tråante. Det er *overhodet* ingen selvfølge.

Jeg hadde en svært trang samisk fødsel. Samer flest ville ikke tatt i meg med ildtang våren 2011. Det var selvforskyldt - og velfortjent.

Mitt parti og jeg gikk nemlig imot at Tromsø kommune skulle søkes innlemmet i Samisk språkforvaltningsområde.

Tromsøs samiske befolkning ble uforskyldt trukket inn i valgkampen. På ondt og ondt. Lokket ble brutalt revet av en krukke med eksplosivt og illeluktende innhold. Vi mistet kontrollen. Tromsøs befolkning opplevde et uverdigg ordskifte der problemstillingen tilsynelatende var om man var *for* eller *mot* samer. Dummere blir det ikke! Jeg forsto det var ille, men innså ikke før senere *hvor* ille det var.

Det forsto jeg da jeg hørte historien om lille Mathilde Magga på 12 år. "*Samer tåler ingenting!*", hadde noen eldre jenter på Kulturskolen slengt etter henne. Mathilde ville bevise det motsatte. I flere minutter lot hun seg tappert slå. Hun tålte det - tilsynelatende. Det var først da hun kom hjem til mamma og viste frem blåmerkene at tårene strømmet.

---000---

Gjenoppretting av Tromsøs gode navn og rykte ble fra dag én med ordførerkjedet rundt halsen min viktigste oppgave. Av hensyn til kommunen. Men først og fremst av hensyn våre samiske innbyggere.

I dag er det på sin plass å takke Sametinget og representanter for de samiske miljøer for at dere tok imot min utstrakte hånd. Spesielt vil jeg takke Laila Susanne Vars, som med sin kløkt, varme og kjærlighet til Tromsø var helt uunnværlig i forsoningsprosessen!

---000---

Temaet for mitt innlegg er «Samisk i retten – advokatenes rolle»

2. Hoveddel

La meg ta utgangspunkt i advokatenes bibel - vårt etiske regelverk; Regler for god advokatskikk. I likhet med De 10 bud er våre etiske regler godkjent av høyere makter; nærmere bestemt Justisdepartementet.

Regler for god advokatskikk pkt. 3.1.4 lyder som følger:

«En advokat bør ikke påta seg et oppdrag når han vet eller bør vite at han mangler den nødvendige kompetanse dersom han ikke kan samrå seg med en kvalifisert kollega. Dette gjelder likevel ikke hvis advokaten innen rimelig tid sørger for å skaffe seg den kunnskap eller innhente den kompetanse som er nødvendig for en faglig forsvarlig utførelse av oppdraget».

Hvorfor trekker jeg frem dette?

Jo, fordi det har *direkte* relevans til mitt tema. Dette handler ikke bare om juss. En advokat som får henvendelse fra en samisk klient, må etter min mening stille seg følgende spørsmål:

«Har jeg den nødvendige kompetanse om samisk språk, kultur og rett til å påta meg oppdraget?»

La meg komme med noen eksempler:

- Hvis klienten har samisk som morsmål, og har utfordringer med å formulere seg på norsk, bør en ikke-samisktalende advokat vurdere om saken, i samråd med klient, bør henvises til en samisktalende kollega.
- Hvis saken fordrer *inngående* kjennskap til samisk kultur og levesett, mangler antakelig en advokat som har vokst opp på Møhlenpris, og levd hele sitt liv i Bergen, kompetanse til å ivareta klientens interesser fyllestgjørende.
- Mangler advokaten nødvendig kunnskap om samisk sedvane, rettsoppfatning og øvrige samiske rettsspørsmål, vil det være diskvalifiserende for å ta et oppdrag på dette område.

Kort og godt: Advokater som ikke har nødvendig kompetanse innen samisk sedvane, språk og rett, *skal* ikke påta seg oppdrag på dette område, hvis de ikke kan tilegne seg kunnskapen innen rimelig tid.

---000---

Regler for god advokatskikk pkt. 1.2 lyder som følger:

«En advokats oppgave er å fremme rett og hindre urett.

Advokaten plikter innenfor lovens ramme og etter beste evne å ivareta sine klienters interesser. Det skal skje uten tanke på personlig fordel eller risiko, politisk oppfatning, rase, religion eller utenforliggende hensyn».

Hva ligger det så i begrepet «ivareta sine klienters interesser»? Heri ligger en meget omfattende og mangslungen forpliktelse:

Det grunnleggende viktige er at klienten må få en objektiv vurdering av sin sak som kan danne grunnlag får en opplyst beslutning om videre prosess. Eller sagt på en annen måte: Advokaten skal ikke si det klienten *vil* høre, men det klienten *bør* høre.

Når det gjelder samisk i retten ligger det en ekstra dimensjon – en *samisk* dimensjon – i advokatens plikt til å ivareta klientens interesser. Plikten kan bestå i å søke saken overført til annen domstol, og/eller å hevde klientens rett til bruk av samisk i rettergangen :

Overføring til annen domstol

- Domstoloven § 38 lyder som følger:

«Den domstol som en sak er brakt inn for, kan etter søknad fra en part eller av eget tiltak beslutte at saken skal overføres til en annen domstol av samme orden, når særlige grunner gjør det påkrevd eller hensiktsmessig».

Vi som satt i samisk språkutvalg mener at denne bestemmelse i for liten utstrekning brukes til å beslutte overføring av saker med basis i samisk språk og kultur. Vi har derfor foreslått en lovendring som uttrykkelig angir at hensynet til samisk språkbruk kan utgjøre overføringsgrunn.

Her har domstolene og advokatene et *felles* ansvar. For å etterleve plikten til å ivareta klientens interesser, *må* advokater i denne type saker vurdere om de bør råde klienten til å søke overføring.

Hevding av retten til bruk av samisk i rettergangen

Sameloven § 3-4 hjemler utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet, herunder rett til å inngi skriftlig bevis på samisk og rett til å tale samisk i rettsmøter.

Her mener jeg vi advokater har et særskilt ansvar for *hele tiden* å ha klientens interesser i mente, og *kreve* bruk av samisk i alle sammenhenger der klientens interesser tilsier dette. Det kan meget godt tenkes at det kan oppstå situasjoner der advokatens egeninteresse kan avvike fra klientens. Her skal advokaten til enhver tid i hht. Regler for god advokatskikk pkt. 1.2 prioritere klientens interesser fremfor egne.

La meg illustrere dette ved et eksempel:

- Det vil ofte kreve mer tid for advokaten å forberede saker der samiske språk skal brukes fremfor norsk. Dette hovedsakelig på grunn av ikke-oversatt regelverk og mangel på juridiske termer.

Lov om fri rettshjelp har i dag ingen bestemmelser om offentlig dekning av økt tidsbruk/merutgifter for bruk av samiske språk.

Samisk språkutvalg har i «Hjertespråket» NOU 2016: 18, anbefalt en generell regel om at merutgifter som skyldes bruk av samiske språk, fullt ut skal dekkes av det offentlige.

#Uavhengig av om vårt forslag tas til følge eller ei, *skal* advokatene kreve bruk av samisk der det er i klientens interesse.

La meg her gjøre en liten diskurs. Regjeringen har - uten på forhånd å rådføre seg med Advokatforeningen - foreslått halvering av advokaters salærgodtgjørelse ved reisefravær. Fra våre medlemmer rapporteres det om meget alvorlige følger av dette forslag. Advokater i Finnmark som har opptil 5 timers reisevei til Indre Finnmark tingrett, signaliserer at de må slutte å jobbe med straffe- og rettshjelpsaker av økonomiske årsaker. Jeg frykter at dette vil slå negativt ut - *spesielt* på det samiske område.

---ooo---

Vi i samisk språkutvalg har foreslått å utvide retten til bruk av samisk i rettsvesenet. Konkret har vi foreslått at retten til å snakke samisk i rettsmøte skal gjelde i hele landet, hva enten man er part, siktet, vitne sakkyndig eller prosessfullmektig.

Enkelte advokater vil nok vegre seg for på vegne av klienten å hevde retten til bruk av samisk med hjemmel i eksisterende samelov § 3-4, eller vårt mer vidtgående forslag til ny § 3-5. Dette av frykt for å havne i unåde hos domstolen. Eller ut fra en antakelse om at det ikke er i klientens interesse å belemre domstolen med den ekstra tidsbruk dette nødvendigvis medfører.

Her mener jeg bestemt at det er grunnleggende viktig med holdningsskapende arbeid både i Advokatforeningen og Dommerforeningen mht. *betydningen* av at den samiske befolkning får anledning til å bruke sitt morsmål i retten.

3. Avslutning

Jeg er *sikker på* at mange nordmenn – herunder advokater og dommere - fremdeles er av den oppfatning at samer som behersker norsk, må kunne leve med norsk som rettsspråk.

Jeg *frykter* at jeg ville vært av denne oppfatning for noen år siden.

La meg dele en historie med dere som åpnet mine øyne – eller kanskje snarere mine ører:

Som et ledd i forsoningsprosessen i Tromsø, inviterte jeg Sametinget og de samiske miljøer i Tromsø til dialogmøte på Rådhuset.

Dialogmøtet på rådhuset var en suksess. Innledningsvis i møtet kom imidlertid spørsmålet om tolk opp. Det hadde vi overhodet ikke tenkt på! Etter å ha fått beskjed om at vi burde ha sørget for dette, fortsatte vi møtet.

Da jeg forlot møtet sammen med Helen Brandstorp og Tore Johnsen, tok jeg opp dette. Jeg mente det var unødvendig. De inviterte kunne jo norsk. Jeg skal love dere at jeg fikk mitt pass påskrevet!

I ettertid har jeg tenkt mye over dette. En ting er å beherske et språk. En ganske annen er å kunne uttrykke seg på sitt morsmål – eller *hjertespråk* som vi har kalt det.

Jeg har gjennomført følgende tankeeksperiment: hva om *jeg* ble tiltalt for et straffbart forhold, eller saksøkt i en sivil tvist, og fikk beskjed om at prosessen skulle gå på engelsk?

Jeg er rimelig god i engelsk, men å skulle forklare seg om så viktige ting, med så stor betydning, uten å kunne bruke mitt morsmål, det ville jeg oppfatte som svært ubehagelig. Ja, jeg ville endog følt at min rettssikkerhet ikke var ivaretatt. Og så kommer kulturforskjellene inn i tillegg.

La meg sitere statsråd Jan Tore Sanner i forbindelse med overleveringen av «Hjertespråket»:

«Ingenting er mer frustrerende enn ikke å bli forstått».

Jeg skal dele en liten historie til med dere om nettopp det å forstå og å bli forstått.

Da jeg flyttet inn på ordførerkontoret, hang det en vakker sjøsamisk kofte i skapet. Den var i sin tid gitt til Tromsøs ordfører fra byens samiske befolkning. Den hadde hengt ubrukt lenge.

Det er en fantastisk gest å sy en kofte og forære den til ordføreren. Jeg ville gjerne gjengjelde denne ved å bruke koften. Jeg innså imidlertid at det kunne være kontroversielt. Jeg spurte derfor om råd. Jeg spurte biskop Per Oskar Kjølaas. Jeg spurte sametingspresident Egil Olli. Og jeg spurte samer jeg møtte på min vei. Tilbakemeldingen var den samme fra alle; hvis jeg bar koften med ydmykhet ville det være en fin gest.

På Samefolkets dag 6. februar 2012 fikk jeg påkledningshjelp på rådhuset. Kofter skal sitte riktig! Min medarbeider Niklas Labba hjalp meg.

Niklas hjalp med mer enn påkledningstips. Jeg ba ham oversette talen min til nordsamisk. Deretter ba jeg ham oversette talen fra nordsamisk til lydskrift. Så hørte han meg. Flere ganger.

Da jeg gikk ned trappen til bytorget hang ordførerkjedet på kofta som ugjendrivelig bevis på at jeg var ordfører for Tromsøs samiske befolkning også.

Det er en av de mest utfordrende ting jeg gjorde som ordfører. 10 minutter. 10 minutter uten på noen måte å vite om det jeg sa ga mening for tilhørerne. Om det var gjenkjennelig som samisk overhodet.

Jeg var rimelig svett da jeg var ferdig. Men så fikk jeg da også det aller fineste belønning; to nydelige småjenter i kofte kom bort til scenen, så opp på meg og sa med strålende barneøyne:

"Vi forsto hva du sa!!!"

De kunne norsk, men jeg hadde snakket til dem på *deres* hjertespråk.

Det var da jeg forsto hvor viktig det var å forstå og bli forstått.

---ooo---

Min samiske reise er grunnen til at jeg har gått inn for forslag som utvider retten til bruk av samisk i rettsvesenet. Og det er grunnen til at jeg forstår hvilken usedvanlig viktig betydning Finn Arnes; Sis-Finnmarkku diggegodd - Indre Finnmark tingrett har for den nordsamiske befolkning.

Vi trenger flere samisktalende advokater og dommere. Vi trenger flere samisktalende i alle deler av vårt samfunn!

La meg derfor avslutte med en bønn om at de tiltak som er foreslått i «Hjertespråket» settes ut i livet.

Om det vil koste? Svaret er ja. Det vil koste en god del. Men det vil relativt sett koste atskillig mindre enn det kostet norske myndigheter å forsøke å ta livet av språkene gjennom fornorskningsperioden.

«It´s payback time»!

Takk for meg!